

Życie Konrada Adenauera

Martyna Kozłowska

*Jestem Niemcem
i Niemcem pozostanę,
zawsze też jednak
byłem Europejczykiem
i tak się czułem.*

Konrad Adenauer

Życie Konrada Adenauera składa się z trzech różnych okresów. Pierwszy sięga do roku 1917, drugi obejmuje okres sprawowania urzędu burmistrza w Kolonii, a trzeci zaczął się po klęsce Niemiec w roku 1945.

Adenauer przyszedł na świat 5 stycznia 1876 roku. Jego ojciec był mistrzem piekarskim i pracował jako urzędnik wymiaru sprawiedliwości. Otrzymał skromną, ale stałą pensję. Konrad wychowywany był prosto, po spartańsku i w duchu katolickiej pobożności. Swoją rodzinę określał następująco: „*Moi rodzice byli pobożni i zaprawiali nas w chrześcijańskim trybie życia. Rano i wieczorem wspólnie się modliliśmy, w każdą niedzielę cała rodzina chodziła na mszę, a popołudniu na nabożeństwo w kolońskim kościele pod wezwaniem Apostołów*”¹. Adenauer wspominał także „*mieszkaliśmy w domu przy Balduinstrasse, tutaj przyszła na świat trójka mojego rodzeństwa i ja. Mieszkanie było ciasne, ponieważ drugie piętro i połowę pierwszego odstąpiliśmy podnajemcy. Do siedemnastego roku życia to samo łóżko dzieliłem z moim bratem*”². Dalej dodał „*poziom naszego życia był bardzo skromny, my dzieci musieliśmy na kilka tygodni przed bożym narodzeniem rezygnować z mięsa, by za oszczędzone pieniądze rodzice mogli kupić choinkę i świeczki*”³. Młody Adenauer był zapalonym eksperymentatorem. Już w roku 1904 wynalazł reagującą maszynę parową oraz ulepszony eklektyczny toster do chleba i sitkową nasadkę na dzbanek do kawy. Wynalazki były jego pasją i nie szczędził na nie pieniędzy. Okres szkolny nie obfitował w znaczące wydarzenia. Adenauer był dobrym i pilnym uczniem. Zdał maturę bez kłopotów, jednak o wyższych studiach musiał na razie zapomnieć, gdyż pieniądze ojca wystarczały ledwie na finansowanie studiów starszych braci. Dlatego zaczął uczyć się zawodu w banku Seligmanna. W końcu jednak udało mu się wybrać na studia prawnicze. Potem nastąpił okres pracy w prokuraturze i sądzie krajowym w Kolonii oraz kancelarii mecenasa Krausena. Pewien koloński prawnik wspomina okres praktyki Adenauera: „*wprawdzie nie był adwokatem, który błyszczałby w swoich przemowach, jednak posiadał niesamowitą umiejętność przekonywania za pomocą trzeźwo przedstawianych, konkretnych argumentów. Jego rzeczowość działała na sędziów niczym długotrwały deszcz, który łagodnie rozmiękczał zarzuty przeciwników*”⁴.

Wolny czas spędzał w klubie tenisowym „Pulehnass”. Tam też poznał swoją przyszłą żonę, piękną Emmę Weyer. W pierwszej turze wyborów 7 marca 1906 roku, Adenauer został wybrany 35 głosami na 37 na urząd sekretarza burmistrza miasta Kolonii⁵. Po urodzeniu pierwszego dziecka, w 1909 roku, żona zaczęła nieudolnie na zdrowiu. Mąż pielęgnował ją z poświęceniem przez siedem lat, aż do jej śmierci. Z Emmą miał troje dzieci: Konrada (1906), Maxa (1910) i Rię (1912). W 1916 roku w czasie podróży służbowej Adenauer uległ ciężkiemu wypadkowi. Wyleciał z auta przez przednią szybę.

Rok później, mianowicie 18 września 1917 roku, Adenauer zostaje burmistrzem Kolonii. Od razu oświadczył, że jego największym marzeniem jest uczynienie rodzinnego miasta największym i najpiękniejszym w całej Nadrenii. Przez całe życie była mu bliższa nadreńska koszula niż wielkoniemiecka sukmanna. Dlatego też początkowo burmistrz Kolonii nie przeciwstawił się próbom pozyskania go sprawy oderwania Nadrenii od Niemiec, zyskując tym miano „*separatysty*” a w niektórych kręgach „*zdrajcy*”. Swoją dezaprobatę wyraził dopiero wtedy, gdy zobaczył, że zamiar przyłączenia Nadrenii do Francji skazany jest na porażkę. W 1919 roku odbyło się spotkanie posłów oraz wszystkich burmistrzów Nadrenii, Adenauer wówczas wygłosił przemówienie. Przytoczę fragment jego wypowiedzi: „*podział Prus jest wedle mojego przekonania konieczny i nieuchronny, ponieważ {Prusy} są państwem, które składa się z całkiem różnych ludów i obszarów geograficznych. Natomiast zachodnie tereny Niemiec mają być połączone w państwo związkowe Zachodnioniemieckiej Republiki*”⁶. Jak wynika z tych słów, Adenauer chciał uwolnić Nadrenię od agresywnego ducha pruskiego, chciał by stała się ona „*mostem*” łączącym z Europą Zachodnią. Burmistrz Kolonii dążył do współpracy, o czy świadczy zwołanie wielkiego zjazdu katolików w Monachium, w czasie którego polityk odwoływał się do ducha współpracy między katolikami a protestantami: „*Jednak trzecia mieszkańców Niemiec to katolicy, a dwie trzecie nie (...) musimy więc wzajemnie się wspierać*”⁷. Nie wiadomo jak Adenauer przyjął postanowienia traktatu wersalskiego. Choć jedno jest pewne, czuł się odpowiedzialny nie tylko za swoje miasto, ale także za całe Niemcy. Burmistrz Kolonii ponownie się zakochuje, 26 września 1919 roku poślubił Augustę Zinsser, zwaną Gussie. Razem mieli czworo dzieci, a jedno z nich (Paul) zostanie księdzem w archidiecezji kolońskiej. W roku 1920 Adenauer został przewodniczącym Pruskiej Rady

¹ P. Weymar, Konrad Adenauer, Munchen 1955, s. 14.

² P. Weymar, Konrad Adenauer, Munchen 1955, s. 15.

³ Tamże, s. 14.

⁴ Tamże, s. 41.

⁵ Gosta von Uexkull, Adenauer, Lublin 1995, s. 26.

⁶ K. D. Erdmann, Adenauer in der Rheinlandbewegung nach dem ersten Weltkrieg, Stuttgart 1966, s. 35.

⁷ A. Giuseppe, Twórcy zjednoczonej Europy : Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Warszawa 2007, s. 100.

Państwa⁸. Jednak pierwsze kroki do wielkiej polityki Adenauer rozpoczął dopiero około roku 1923, gdy po niemieckiej kapitulacji z Zagłębiu Ruhry, przez kilka tygodni na własną rękę prowadził rozmowy, z Poincare, jak i z Stresemannem. Doszło jednak do ostrej polemiki między wielkimi politykami. Burmistrz Kolonii nie chciał by Prusy znalazły się pod kuratelą francuską i były pośrednikiem między Berlinem a Paryżem. Adenauer szybko wycofał się z światowej sceny politycznej. Ważniejsze było wówczas dla niego, że jest pierwszym w Kolonii, ponieważ żaden inny demokratycznie wybrany szef rządu nie miał tak mocnej pozycji jak on. Potrafił uczynić swoją wolę, wolą większości, sam o sobie mawiał: „Cóż mogę zrobić, skoro ludzie się ze mną zgadzają: jedni podzielają moje zdanie a inni przyłączają się do niego”⁹. W maju 1926 roku, po upadku gabinetu Luthera, zaproponowano Adenauerowi fotel kancelarski, polityk tę propozycję odrzucił. Dlaczego? Po pierwsze nie odpowiadał mu ówczesny kierunek niemieckiej polityki, w jakim podążała ona od traktatu w Rapallo. Po drugie, gdyby był kanclerzem nie mógłby nawet wybrać sobie ministra polityki zagranicznej, więc nie miałby wpływu na kreowaną przez niego politykę. Po trzecie poglądy Adenauera i Stresemanna różniły się diametralnie. Różnice dotyczyły wspomnianej już przez ze mnie Nadrenii ale także roli Niemiec w Europie. Stresemann chciał kontynuować politykę Bismarcka, według której Niemcy były krajem środka, Adenauer natomiast był natomiast zwolennikiem jasnego i wyraźnego opowiedzenia się za zachodem. Dlatego też dwadzieścia lat później jako kanclerz i szef bońskiego MSZ, uczyni to jądrem swojej polityki. Adenauer jako burmistrz wiele zrobił dla swojego miasta. Sprawił, że Kolonia ponownie stała się miastem uniwersyteckim, została unowocześniona oraz rozbudowana. Problem bezrobocia został rozwiązany. Jednak nie był przez wszystkich lubiany. Jego główne błędy: brak kontaktów z masami, jego wysokie dochody, podwyższenie podatku gruntowego i przemysłowego. W roku 1927 zwyciężył w wyborach na burmistrza większością tylko jednego głosu. Przypomnę, że 10 lat wcześniej został wybrany niemal, że jednomyślnie.

Adenauer nie przewidział nieszczęścia jakie Hitler miał przynieść dla Niemiec i świata. Jeszcze w 1932 roku, uważał nawet za wskazane pozwolić nazistom na uczestnictwo we władzy, aby w ten sposób okiełznać rząd. O swojej pomyłce przekonał się już w 1933 roku, kiedy oddział SA zajął jego dom, zaś on sam uciekł do Berlina. Ostatecznie i tak został schwytany oraz zwolniony z funkcji burmistrza. Po roku otrzymał emeryturę i skonfiskowano majątek w Kolonii. W ocenach Adenauera nie znajdziemy ostrych słów o nazistach, w liście do Wilhelma Fricka napisał: „Zawsze traktowałem NSDAP całkiem poprawnie.(..) Wielokrotnie oświadczałem , że tak wielka partia jak NSDAP musi zająć czołową pozycję w rządzie”¹⁰. Mimo to nie był przyjaźnie nastawiony do nich. Najpierw stanowczo się sprzeciwił żądaniom nazistów by rozwiązać parlament pruski. Natomiast kiedy do Nadrenii przybył Hitler Adenauer zlekceważył go, ponieważ nie pojawił się na lotnisku by go przywitać. Dodatkowo postanowił zdjąć dwie ogromne flagi ze swastykami rozwieszane na moście. Naziści publicznie nazywają go więc „wrogiem ludu” i „przestępcą”. Kiedy Konrad prosi o umożliwienie mu obrony przed zarzutami, otrzymuje następującą odpowiedź, datowaną na 21 marca 1933 roku: „Pan jest przestępcą, Panie Adenauer. Dopuszczył się Pan przestępstwa przeciwko dążącemu Pana zaufaniem ludu, (...), przestępstwa przeciwko miastu, które pan zrujnował, (...) dopuszczył się pan przestępstwa przeciwko Bogu i wszystkim ludziom, z którymi pan miał do czynienia”¹¹. Po przeczytaniu tego listu, Adenauer włożył go do koperty i opatrzył ją napisem: „List przestępcy”.

Podejrzewany o udział w spisku 20 lipca, Adenauer został ponownie w 1944 roku aresztowany. Po krótkim przesłuchaniu przeniesiono go do obozu przejściowego w Kolonii. Kolejnym etapem był obóz koncentracyjny w Buchenwaldzie. Adenauer był poważnie chory, dostał się do szpitala i stamtąd uciekł, co miało jednak nieprzyjemne konsekwencje dla jego rodziny. Jego żona została aresztowana i poddana psychicznym torturom. Nie wytrzymała nerwowo i powiedziała gdzie znajduje się mąż. Został aresztowany. Po dwóch miesiącach go wypuszczono.

Mimo, że w niektórych częściach Niemiec jeszcze walczone, dla Adenauera rozpoczął się nowy rozdział w historii kraju, rozdział, który miał się nazywać erą Adenauera. Wielki polityk przyjął propozycję Amerykanów i został ponownie burmistrzem Kolonii. W myśl porozumień jałtańskich terytorium Kolonii przechodzi jednak pod angielski zarząd wojskowy a dla Niemców nie pozostaje nawet węgiel z pobliskich złóż w zagłębiu Ruhry. Na prośbę Adenauera o odstąpienie części zasobów na potrzeby ludności dowódca strefy generał John Barraclough odpowiedział, że trzeba ścinać drzewa z „zielonego pasa”, który utworzył Adenauer. Ponieważ burmistrz odmówił, generał podjął drastyczne kroki i 6 października 1945 roku usunął go ze stanowiska jako „niegodnego urzędu”, zabronił mu także zajmowania się polityką oraz wstępu do miasta. Chociaż dymisja ujemnie odbiła się na stosunkach Adenauera z Anglikami, ostatecznie okazują się korzystna, ponieważ pozwoliła mu swobodnie zająć się niemiecką polityką państwową. Swoją zasadę, która brzmi: „Pognębieni, lecz nie złamani”, Adenauer przekazuje ogółowi w odezwach i przemówieniach¹². Najpierw został przewodniczącym Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej(CDU), potem bierze udział w pracach Prezydentury w Radzie Parlamentarnej, która ustanowiła Konstytucję i powołała do życia Niemiecką Republikę Federalną. „Przy wyborze mnie na przewodniczącego Rady Parlamentarnej – pisze w swoich wspomnieniach - istotny był fakt, że w latach 1920-1923 byłem przewodniczącym pruskiego parlamentu i stąd posiadałem doświadczenie w kierowaniu takim ciałem”¹³. Ostatnią przeszkodą w marszu na szczyt władzy było głosowanie nad obsadą kanclerskiego fotela. Adenauer wygrał w tym głosowaniu przeciwko socjaldemokracji Kurtowi Schumacherowi większością jednego głosu. Politycy jednak nigdy nie doszli do porozumienia. Schumacher określał Adenauera jako „człowieka stronniczego” oraz nazywał go „kanclerzem federalnym aliantów”. Ministrem gospodarki został Ludwiga Erharda. W owym dziesięcioleciu (1949-1959) zapadły następujące decyzje: Zawarcie umowy o statusie sfer okupacyjnych między aliantami a pokonanymi Niemcami (tzw. Petersberger Abkommen), decyzja o przystąpieniu Republiki Federalnej do Rady Europy, podpisanie tzw. Układu

⁸ R. Kochanowski, Spór o Niemcy: problem niemiecki w myśli politycznej Konrada Adenauera i Kurta Schumachera w latach 1945-1952, Katowice 1999, s. 18.

⁹ A. Poppinga, Meine Erinnerungen an Konrad Adenauer, Stuttgart 1970, s. 132.

¹⁰ H. Lindemann, Konrad Adenauer, Munchen-Bern-Wien 1965, s. 21.

¹¹ A. Giuseppe, Twórcy zjednoczonej Europy : Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Warszawa 2007, s. 106-107.

¹² A. Giuseppe, Twórcy zjednoczonej Europy : Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Warszawa 2007, s. 110.

¹³ G. Schroder, Konrad Adenauer. Eine Bilddokumentation, Gutersloh 1966, S. 21.

Bońskiego w roku 1952 oraz porozumień paryskich a następnie przystąpienie do NATO, utworzenie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Pozytywnie układały się także stosunki między Adenauerem a prezydentem RFN, Theodorem Heussem. Nie doszło nigdy do poważnych kontrowersji, ponieważ Heuss ograniczał się do sprawowania funkcji reprezentacyjnej¹⁴.

Adenauer nie interesował się wschodnią polityką Niemiec, nie chciał w jakikolwiek sposób wzbudzać nieufności u mocarstw zachodnich. Ostro występował przeciwko komunistom, tak w kraju jak i w polityce zagranicznej. Podczas zjazdu katolików w Bambergu 20 lipca 1952 roku Adenauer stwierdził: „*Każdy z nas, chrześcijan i katolików (...) musi współpracować by Europa stała się chrześcijańska, by postawić tamę rosyjskiemu nacjonalizmowi*”¹⁵. Adenauer z całą pewnością czuł się Europejczykiem o czym świadczą inicjatywy, próba utworzenia wspólnej instytucji obronnej, co się ostatecznie nie udało, gdyż zostało ona odrzucona przez Francuskie Zgromadzenie Narodowe. Ośmielę się nawet stwierdzić, że Adenauer był twórcą nowych Niemiec i ich pokojowej obecności na świecie. Polityk chciał także złożyć kolejną ofiarę dla Europy, mianowicie przeprowadził referendum w kraju Saary, w którym to mieszkańcy mieli się wypowiedzieć czy chcą zostać przekształceni w europejską prowincję czy są za powrotem do Niemiec. Wynik głosowania rozczarował kanclerza, ponieważ mieszkańcy kraju Saary chcieli przyłączenia do Niemiec¹⁶.

Adenauer z całą pewnością chciał zjednoczenia Niemiec w wolności i pokoju, jednak nigdy nie mówił w jaki sposób i kiedy to zjednoczenie ma nastąpić. Polityk robił wszystko by Niemcy zostały ponownie włączone do rodziny państw europejskich. Jaka była więc jego doktryna polityczna względem Europy? Myśl polityczną Adenauera cechowały uniwersalizm i paneuropeizm. Polityk jednoznacznie opowiadał się za zachodem. Wielokrotnie także podkreślał niekwestionowaną pozycję Anglii i Francji w Europie¹⁷.

Na początku lat 60tych XX wieku rodzina nalegała by Adenauer oszczędzał swoje zdrowie. Dlatego też chciał zrezygnować i zostać prezydentem, gdyż zbliżał się koniec kadencji prezydenta Heussa. Jednak partia chciała by jego następcą został Ludwig Erhard, wówczas doszło do ostrego konfliktu, ponieważ Adenauer nie zgadzał się z tą decyzją. Chciał by jego następcą został minister finansów Franz Eitel, gdyż miał na niego duży wpływ. Ostatecznie Adenauer wycofał swoją kandydaturę w wyborach prezydenckich. Jednak na krótko przed wyborami zmienił zdanie i znowu chciał kandydować. Wówczas wyraźnie stracił w oczach opinii publicznej. Jego gwiazda gasła. Później nastąpił kryzys w łonie partii dotyczący ministra obrony Francuza Josefa Straussa, co również kanclerza ukazało w niekorzystnym świetle.

22 stycznia 1963 roku został podpisany pakt przyjaźni francusko-niemieckiej. W październiku 1963 roku Konrad Adenauer odszedł z urzędu kanclerza. Jego decyzja nie była całkowicie dobrowolna. Był to warunek przystąpienia partii FDP do koalicji CDU/CSU. Warunek ten był tym boleśniejszy, ponieważ to jego własna partia wyraziła nań zgodę, a ponadto na następcę wyznaczyła Erharda. Ostatnie cztery lata życia Adenauer spędził w otoczeniu kochającej rodziny. Dnia 19 września 1965 roku Adenauer po raz piąty został wybrany na członka parlamentu. Wciąż więc brał czynny udział w życiu politycznym. 3 kwietnia 1967 roku przyjął jeszcze następcę Erharda, Kurta Georga Kiesingera i przeprowadził z nim rozmowę o bieżącej polityce. Szesnaście dni później, 19 kwietnia 1967 roku, zmarł.

Niewątpliwie Adenauer był twórcą nowych Niemiec i ich pokojowej obecności na świecie. Polityk ten przeżył wiele upokorzeń: zdymisjonowanie przez Hitlera, uwięzienie, klęska wojenna, okupacja aliantów i ich zarząd wojskowy, a za Anglików ponowna dymisja. Lecz jako kanclerz, wprowadził swój kraj do grona wolnych narodów, zdobył szacunek na forum międzynarodowym oraz uczynił z Niemiec ośrodek rozwoju Wspólnoty Europejskiej. Mimo, że był Niemcem zawsze czuł się Europejczykiem, o czym świadczy fakt, że często przekładał jedność Europy nad swojej ojczyzny.

Bibliografia

1. Audisio Giuseppe, Twórcy zjednoczonej Europy : Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Warszawa 2007.
2. Cziomer Erhard, Historia Niemiec współczesnych 1945 – 2005, Warszawa 2006.
3. Erdmann Karl Dietrich, Adenauer in der Rheinlandbewegung nach dem ersten Weltkrieg, Stuttgart 1966.
4. Kochanowski Roman, Spór o Niemcy: problem niemiecki w myśli politycznej Konrada Adenauera i Kurta Schumachera w latach 1945-1952, Katowice 1999.
5. Kozub – Ciembroniewicz Wiesław, Niemcy a Europa w doktrynie politycznej Konrada Adenauera, [w:] Z historii doktryn politycznych, red. A. Mania, Kraków 1994.
6. Lindemann Helmut, Konrad Adenauer, Munchen-Bern-Wien 1965.
7. Poppinga Annelise, Meine Erinnerungen an Konrad Adenauer, Stuttgart 1970.
8. Schroder Gerhard, Konrad Adenauer. Eine Bilddokumentation, Gutersloh 1966.
9. Uexkull Gosta von, Adenauer, Lublin 1995.
10. Weymar Paul, Konrad Adenauer, Munchen 1955.

¹⁴ E. Cziomer, Historia Niemiec współczesnych 1945 – 2005, Warszawa 2006, s. 110.

¹⁵ A. Giuseppe, Twórcy zjednoczonej Europy : Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Warszawa 2007, s. 124.

¹⁶ P. Weymar, Konrad Adenauer, Munchen 1955, s. 518.

¹⁷ W. Kozub – Ciembroniewicz, Niemcy a Europa w doktrynie politycznej Konrada Adenauera, [w:] Z historii doktryn politycznych, red. A. Mania, Kraków 1994, s. 43.